

Merve Nur Sezgin

Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi/Eğitim Fakültesi, Erzincan/Türkiye
Asst. Prof. Dr., Erzincan Binali Yıldırım University/Faculty of Education, Erzincan/Türkiye

eposta: merve.sezgin@erzincan.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-2124-3821> - RorID: <https://ror.org/02h1e8605>

Atıf/Citation: Sezgin, Merve Nur. 2026. Kronotop Kuramı Çerçevesinde Tahir ile Zühre Halk Hikâyesinin İncelenmesi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 14/1, 152-170.

<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1790752>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	25.10.2025
Kabul Tarihi/Accepted:	14.12.2025
Yayın Tarihi/Published:	15.03.2026

KRONOTOP KURAMI ÇERÇEVESİNDE TAHİR İLE ZÜHRE HALK HİKÂYESİNİN İNCELENMESİ

Öz

Tahir ile Zühre halk hikâyesi, Türk halk edebiyatının en bilinen ve köklü anlatılarından biri olup, içerdiği zengin zaman ve mekân tasvirleriyle dikkat çekmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, hikâyede yer alan zaman ve mekân unsurlarının, anlatının kurgusu ve karakterlerin psikolojik gelişimi üzerindeki derin etkilerini incelemektir. Bu analiz, Mikhail Bakhtin'in kronotop kuramı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bakhtin'in yaklaşımına göre kronotop, zamanın ve mekânın ayrılmaz bir bütünlük içinde, anlatsal birimler oluşturduğu dinamik bir yapıdır. Araştırma, nitel bir yaklaşım benimseyerek, Tahir ile Zühre hikâyesi metninin derinlemesine çözümlenmesine dayalı betimleyici bir yöntem izlemiştir. Bu yöntem, mekân ve zamanın sadece fiziksel değil, aynı zamanda sembolik ve duygusal anlamlarını da ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Yapılan incelemede zindan, saray, yolculuk ve doğa gibi mekânlar; aşk, ayrılık, mücadele ve dönüşüm gibi temel temalarla ilişkilendirilmiştir. Özellikle Tahir'in zindandaki uzun bekleyişi, zamansal bir duraklama hissi yaratırken, Tahir'in kişisel dönüşümünün de mekânı olmuştur. Benzer şekilde, Zühre'nin saraydaki yalnızlığı ve dış dünyadan soyutlanmış konumu, onun yaşadığı duygusal hapsoluşu ve toplumsal engelleri somutlaştıran güçlü bir kronotop örneği sunmaktadır. Elde edilen bulgular, zaman-mekân ilişkilerinin halk hikâyesinin yalnızca olay örgüsünü değil, aynı zamanda duygusal, psikolojik ve kültürel derinliğini de artırdığını göstermiştir. Sonuç olarak kronotop, Tahir ile Zühre halk hikâyesinin anlam dünyasını zenginleştiren, anlatıyı hem tematik hem de yapısal olarak güçlendiren merkezi bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Halk Edebiyatı, Tahir ile Zühre, halk hikâyesi, kronotop, Bakhtin, zaman- mekân.

AN ANALYSIS OF THE FOLK TALE TAHİR AND ZÜHRE WITHIN THE FRAMEWORK OF CHRONOTOPE THEORY

Abstract

The folk tale Tahir and Zühre stands as one of the most prominent and deeply rooted narratives in Turkish folk literature, distinguished by its rich depictions of time and space. The primary objective of this study is to examine the profound effects of the elements of time and space on the narrative's plot and the psychological development of its characters. This analysis is conducted within the framework of Mikhail Bakhtin's chronotope theory. According to Bakhtin, the chronotope is a dynamic structure where time and space form an inseparable unity, creating narrative units. The research adopts a qualitative approach, employing a descriptive methodology based on a detailed textual analysis of the Tahir and Zühre narrative. This method aims to reveal not only the physical but also the symbolic and emotional meanings of time and space. The analysis correlates settings such as the prison, the palace, journeys, and nature with core themes like love, separation, struggle, and transformation. Specifically, Tahir's long wait in prison creates a sense of temporal stasis while also serving as the setting for his personal transformation. Similarly, Zühre's loneliness in the palace and her isolation from the outside world provide a powerful chronotope example, concretizing her emotional imprisonment and the societal barriers she faces. The findings indicate that the time-space relationships enhance not only the folk tale's plot but also its emotional, psychological, and cultural depth. Consequently, the chronotope is evaluated as a central element that enriches the semantic world of the Tahir and Zühre folk tale, strengthening the narrative both thematically and structurally.

Keywords: Turkish folk literature, Tahir and Zühre, folk tale, chronotope, Bakhtin, time – space.

Giriş

Türk halk edebiyatının en önemli anlatı türlerinden biri olan halk hikâyeleri, toplumsal hafızayı, bireysel duyguları ve kültürel değerleri zaman-mekân örgüsü içinde yansıtan zengin metinlerdir. Elçin'e göre halk hikâyeleri, efsane, masal, menkıbe ve destan gibi türlerden beslenen; dini ve toplumsal olayların etkisiyle şekillenen, içerik ve işlev özellikleri bakımından ise milletin roman ihtiyacını karşılayan anlatılardır (Elçin 1986: 444). Bu yönüyle halk hikâyeleri, hem geleneksel anlatı formlarının devamlılığını sağlar hem de bireysel ve toplumsal deneyimlerin aktarımında önemli bir işlev üstlenmektedir.

Halk hikâyeleri, Türk halk edebiyatının en yaygın ve etkili anlatı türlerinden biri olarak hem bireysel duyguları hem de toplumsal değerleri yansıtan zengin bir edebî mirastır. Bu tür üzerine birçok araştırmacı farklı tanımlar yapmış; halk hikâyesinin destan, masal, âşık şiiri ve roman gibi türlerle olan yakın ilişkisine dikkat çekmiştir. Halk hikâyeleri alanında öncü çalışmaları bulunan Pertev Naili Boratav (1981: 57), bu türü 'Eskiden destanların gördükleri vazifeleri üzerine almış yeni ve orijinal bir nev'i' olarak değerlendirmiştir. Ali Berat Alptekin

(2021: 18) ise halk hikâyesini, “Göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk örneklerinden olup; aşk, kahramanlık vb. gibi konuları işleyen; kaynağı Türk, Arap-İslâm ve Hint-İran olan, büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan nazım nesir karışımı anlatılardır” şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere halk hikâyeleri hem tarihsel dönüşümlerin hem de farklı kültürlerle etkileşimin sonucu olarak ortaya çıkan, işlevsel ve çok katmanlı bir anlatı geleneğini temsil etmektedir. Türk halk edebiyatı, zengin sözlü kültür birikimiyle toplumsal değerlerin, inançların ve estetik anlayışların kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda halk hikâyeleri, yalnızca eğlendirici değil, aynı zamanda toplumsal yapıyı, insan ilişkilerini ve bireysel duyguları yansıtan anlatılar olarak öne çıkar. Tahir ile Zühre hikâyesi de bu zengin geleneğin en bilinen ve en çok işlenen eserlerinden biridir. Hikâye, imkânsız aşk, mücadele, sadakat ve trajedi temalarını işlerken, aynı zamanda zaman ve mekânın anlatı içindeki işlevini de barındırmaktadır.

Türk halk hikâyeleri arasında önemli bir yere sahip olan Tahir ile Zühre, aşk, kader ve toplumsal engeller etrafında şekillenen kurgusuyla zaman ve mekân örgüsünün belirleyici rolünü açıkça ortaya koyan bir örnektir. Mikhail Bakhtin’in geliştirdiği kronotop kuramı, anlatılardaki zaman ve mekânın nasıl iç içe geçtiğini ve bu ilişkinin hikâyenin anlamını nasıl şekillendirdiğini ortaya koyar. Bu kuram, özellikle sözlü ve epik anlatılarda zaman-mekân birlikteliğinin karakter gelişimi ve olay örgüsü üzerindeki etkilerini anlamak için önemli bir analiz aracı sunmaktadır.

Bu çalışma, Tahir ile Zühre halk hikâyesini kronotop kuramı çerçevesinde inceleyerek, hikâyede zaman ve mekânın nasıl bir anlatı işlevi gördüğünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Tahir’in zindandaki yaşamı, Zühre’nin saraydaki konumu, yolculuklar ve doğal mekânlar üzerinden kronotopik unsurların işlevselliği değerlendirilecektir. Böylece, halk hikâyelerinde kronotop kullanımının anlatının derinliğini ve çok katmanlı yapısını nasıl desteklediği gösterilecektir.

1. Tahir ile Zühre Halk Hikâyesinin Kısa Özeti

Sıralama Tahir ile Zühre hikâyesi, Türk halk hikâyelerinin en trajik aşk anlatılarından biridir. Hikâyenin başında Tahir ile Zühre, çocuk yaşta birbirlerine gönül verirler. Aşkları büyüdükçe bu sevda aile içinde huzursuzluk yaratır. Özellikle Zühre’nin annesi, kızını vezir oğlu Tahir’e vermek istemez; onu daha yüksek bir sosyal statüde görür. Bu sırada saraydaki Arap köle, kıskançlıkla ikilinin aşkını ifşa eder ve düşmanlık zincirini başlatır. Padişah, başlangıçta Tahir ile Zühre’nin masum aşkına inanarak evliliklerine onay verir; ancak Zühre’nin annesi sihirbaz bir kadına başvurur. Sihirbazın büyüyle padişah Tahir’den soğur ve genç aşığı saraydan kovar. Tahir, ayrılık acısıyla saz çalarak türküler söyler; aşkları kısa sürede şehre yayılır. Zühre’nin köşkten Tahir’in türküleriyle cevap vermesi, aşkın halk arasında sembolleşmesini sağlar. Bir süre sonra padişah Tahir’i Mardin’e sürdürür. Tahir burada yedi yıl zindanda kalır. Zindan günleri boyunca türküler yazar, şiirleri diyar diyar

Kronotop Kuramı Çerçevesinde Tahir ile Zühre Halk Hikâyesinin İncelenmesi

yayılır ve aşkı herkesin diline düşer. Bu yıllar, kahramanın hem ruhsal hem de sanatsal olgunlaşma dönemidir. Nihayetinde Hızır'ın yardımıyla zindandan kurtulur ve yeniden Zühre'nin köşküne ulaşır. Ancak hasret sona ermez; iki sevgili gizlice buluşmalar da düşmanlarının gözetiminden kurtulamazlar. Hikâyenin ilerleyen bölümünde Zühre, Tahir'i köşküne gizlice çeker. Dadısının yardımıyla buluşmalarını sürdürürler; fakat Arap köle yine ihanet ederek padişaha haber verir. Padişah asker gönderir, Tahir kahramanca savaşır ama sonunda teslim olur. Zindana atılır, sonra da bir sandık içinde Şat Suyu'na bırakılır. Zühre, Tahir'in kurtulması için Göl padişahının kızına gizlice haber gönderir. Tahir mucizevi şekilde kurtarılır, fakat gönlü hep Zühre'dedir. Göl padişahının kızlarının ona duyduğu ilgiye rağmen sadakatini korur ve türkülerıyla yalnızca Zühre'yi anar. Bu sadakat, hikâyenin en güçlü tematik omurgasını oluşturur. Sonrasında yeniden Hızır'ın yardımıyla Zühre'nin köşküne döner. Fakat Zühre zorla bir padişah oğluna nikâhlanmıştır. Tahir kadın kılığına girerek düğüne katılır; türkülerle kimliğini açığa çıkarır. İkili buluşur, kaçmayı planlarlar. Ancak yine Arap köle devreye girer. Hamam dönüşü askerlerce kuşatılan Tahir, büyük bir kahramanlık gösterse de yakalanır. Padişah, Tahir'in idamına karar verir. Aşık, son türkülerini söyler, abdest alıp dua eder ve canını Allah'a teslim eder. Zühre, Tahir'in ölümüne dayanamaz; onun mezarı başında can verir. Halk inancına göre Tahir'in mezarından kırmızı, Zühre'ninkinden beyaz bir gül çıkar; Arap kölenin mezarından ise kara bir çalı biter. Böylece iyiler aşkın, kötüler ise ihanetin sembolü hâline gelir (Türkmen 1998: 209–248).

2. Kronotop Kuramı

Mikhail Bakhtin tarafından geliştirilen kronotop kavramı, anlatılarda zaman ve mekânın birbiriyle iç içe geçmiş ve anlamlı bir biçimde birleştiği yapıyı ifade eder. Yunanca "chronos" (zaman) ve "topos" (mekân) kelimelerinden türetilen kronotop, anlatıların temel unsurlarından biri olarak kabul edilir. Bakhtin'e göre, kronotop anlatının yapısını şekillendirir; karakterlerin davranışlarını, olayların gelişimini ve anlatının temalarını zaman ve mekân arasındaki dinamik ilişki üzerinden belirler. Bu kavram, özellikle epik ve sözlü anlatılarda, kahramanın yolculuğu, zindan, sınav ve dönüşüm gibi süreçlerin mekân ve zamanla olan bağlantısını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda kronotop, bir eserin iç dünyasını anlamak için önemli bir analiz aracıdır. Bahtin, kronotopu "tarihsel bir poetika taslağı" olarak adlandırdığı ilk denemesinde, zaman ve mekânın ayrılmaz bütünlüğünü vurgulamaktadır. Kant'ın değişmez öncel kavramlar olarak gördüğü zaman ve mekân, Bahtin için her tarihsel dönemde değişen, nesnel ve toplumsal olarak biçimlenen yarı öncel yapılardır. Bu nedenle her edebî yapıt, içinde doğduğu dönemin zaman ve mekân anlayışını yansıtan tarihsel bir belge niteliği taşır. Bahtin, bu kavram aracılığıyla edebiyat biçimlerini tarihsel bir tipoloji içinde sınıflandırma olanağı bulur (Brandist 2011: 186-187). Bu perspektiften bakıldığında, Tahir ile Zühre gibi geleneksel anlatılar, yalnızca birer aşk hikâyesi olmanın ötesinde, dönemin toplumsal ve kültürel kodlarını taşıyan kronotopik yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsalın ve kültürel in edebî metne sızması, kaçınılmaz olarak onun zaman-mekân örgüsüne yansımaktadır. İşte bu örgüyü anlamak için kronotop kavramı anahtar işlevi görmektedir. “Kronotop, bir zaman-mekân yumağıdır. Zamanla uzam edebiyatta birbirinden ayrılamazlar. Zaman-uzam yumakları, okurun zihninde tarih boyunca yer etmiş kalıplardır. Zaman-mekân kalıpları, romanın temel anlatsal olaylarını organize eden imgelerdir. Düşümler bu kronotoplarda bağlanır ve çözülür” (Erkman Akerson 2012: 206). Bu doğrultuda, Tahir ile Zühre hikâyesindeki olay örgüsü, zaman ve mekânın ortaklaşa şekillendirdiği bir düzlemde ilerler. Sanatsal bir yapıt, zaman ve uzamın ayrılmaz bütünlüğü içinde anlam kazanır. Soyut düşünce onları ayrı ayrı ele alabilse de edebî algı, zaman-uzamı parçalanamaz bir bütün olarak kavrar. Bu nedenle her motif, duygusal ve değer yüklü bir boyut taşır (Bakhtin 2001: 296). Hikâyedeki saray, zindan, çöl ve ıssız diyarlar gibi mekânlar, yalnızca fiziksel yerler değil, aynı zamanda karakterlerin içsel çatışmalarının ve toplumsal normların yansıdığı duygusal uzamlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir anlatıdaki kronotopik yapı, içinden doğduğu kültürün zaman ve mekân algısını taşıyan dinamik ve organik bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. “Metnin dışındaki hayatın, zaman ve mekân tanımı bir metnin kronotopuna sızar. Her kurgu yalnız yapay, üretilmiş değildir; belirli bir zamanda belirli bir kültürdeki zaman ve mekân ilişkisi veriler, belirleyiciler olarak o kurguda yansır” (Esen 2012: 72). Tahir ile Zühre hikâyesi de içinde doğduğu toplumun zaman ve mekân algısını yansıtır. Örneğin, sarayın kapalı ve kısıtlayıcı mekânı, Zühre’nin yaşadığı duygusal hapsoluşu ve toplumsal cendereleri temsil ederken; Tahir’in sürgün edildiği geniş ve tekinsiz çöller, onun özgürlük arayışını ve ıstıabını somutlaştırmaktadır. Zamanın akışı, mekân aracılığıyla hem yavaşlatılır hem derinlik kazanır (Demir 2011: 279). Ayrılık sahnelerinde zaman adeta donarken, kavuşma umudunun olduğu anlarda mekânlar bile bir anlamda “nefes alır” gibidir.

Tahir ile Zühre hikâyesinde anlatı, yalnızca düz bir zaman çizgisi ve mekânsal geçişlerle ilerlemez; olaylar çoğu zaman birbiriyle çelişen, iç içe geçen ya da yer yer çatışan zaman-mekânlar içinde gelişir. Özellikle Zühre’nin sarayda yaşadığı kısıtlı alanla, Tahir’in sürgün edildiği uzak diyarlar arasındaki uzamsal karşıtlık, karakterlerin içsel dünyalarıyla da paralellik gösterir. Bu noktada, Kronotop’un şu ifadesi anlatının yapısal dinamiklerini anlamada aydınlatıcıdır (Bakhtin 2001: 306). Bu durum, Tahir ile Zühre halk hikâyesinde kronotopun sadece dışsal zaman ve mekânı değil, aynı zamanda karakterlerin psikolojik ve duygusal durumlarını da biçimlendirdiğini göstermektedir. Zaman ve mekânın birbirine bağlı yapısı, anlatının çok katmanlı ve dinamik bir yapıya sahip olmasını sağlar; böylece okuyucu hem fiziksel hem de ruhsal yolculuğa eşlik eder. Bu bağlamda kronotop, hikâyenin tematik derinliğini ve karakterler arası gerilimi artıran temel bir anlatı unsuru olarak işlev görmektedir.

Kronotop Kuramı Çerçevesinde Tahir ile Zühre Halk Hikâyesinin İncelenmesi

Tahir ile Zühre hikâyesinde zaman ve mekân birliği, anlatının temel kronotopunu oluşturur. Hikâyede geçen olaylar, belirli bir dönemin sosyal ve kültürel dokusuyla iç içe geçerek somutlaşır; zamanın akışı ve mekânsal ortam, karakterlerin yaşadığı duygusal ve toplumsal dönüşümlere şekil verir. Bu kronotop sayesinde, anlatının soyut temaları, aşk, sadakat, ayrılık gibi daha görünür ve deneyimlenebilir hâle gelir. Böylece, asıl iletilmek istenen duygular ve mesajlar, zaman ve mekânın birleştiği bu yapı içinde etkili bir şekilde yansıtılır ve okuyucuda derin bir anlam kazanır (Şimşek 2019: 5). Bu bağlamda, Tahir ile Zühre halk hikâyesinde kronotop, sadece fiziksel zaman ve mekânı değil, aynı zamanda karakterlerin iç dünyalarını ve toplumsal gerçekliklerini de şekillendirir. Anlatının bu çok boyutlu zaman-mekân yapısı, okuyucunun eserin temalarını daha derinden kavramasını sağlar ve hikâyenin evrensel duygusal deneyimlerle bağ kurulmasına olanak tanır. Böylece kronotop, halk hikâyesinin hem estetik hem de anlam katmanlarını zenginleştiren temel bir araç olarak işlev görmektedir.

Sonuç olarak, kronotop kuramı Tahir ile Zühre gibi geleneksel anlatıları çözümlmek için güçlü bir araç sunar. Zaman ve mekânın ayrılmaz bütünlüğü, hikâyenin anlam katmanlarını ortaya çıkarırken, aynı zamanda dönemin toplumsal ve kültürel izlerini de taşır. Bu sayede, anlatılar yalnızca bireysel birer hikâye olmaktan çıkar, kolektif hafızanın ve tarihsel sürekliliğin bir parçası hâline gelir.

3. Tahir ile Zühre Hikâyesindeki Kronotop Çeşitleri

157

Mikhail Bakhtin'in edebiyat teorisine kazandırdığı kronotop kavramı, zaman ve mekânın anlatılardaki ayrılmaz bütünlüğünü ifade eder ve metinlerin anlam katmanlarını çözümlmek için güçlü bir analitik araç sunar. Tahir ile Zühre gibi geleneksel anlatılar, bu kuramsal çerçeve ışığında incelendiğinde, olay örgüsünün ve karakterlerin psikolojik derinliğinin, ancak belirli zaman-mekân yapıları içinde şekillendiği görülmektedir. Bu bağlamda, hikâyedeki yol, eşik, karşılaşma ve hapsedilme mekânları gibi kronotopik yapılar, trajik kaderin ve toplumsal çatışmaların somut tezahürleri olarak öne çıkmaktadır.

Yol / Yolculuk Kronotopu

Tahir ile Zühre anlatısının temel dinamiği, sürekli bir hareket ve ayrılık halidir. Bu hareketlilik, Mihail Bahtin'in kronotop kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, hikâyenin omurgasını "Yol Kronotopu" nun oluşturduğu görülmektedir. Tahir'in saraydan sürgün edilmesi, kaçışları ve Zühre'yi arayışı, bu kronotopun tipik bir örneğidir. Yol, çöl, nehir ve dağlar gibi mekânlar, bu bağlamda, sadece fiziksel bir güzergâhı değil; bir varış noktasına ya da kavuşmaya doğru ilerleyişi, macerayı, tehlikeyi ve en önemlisi kişisel dönüşümü temsil eder. Bu yolculukta zaman, olayların basit bir sıralanışı olmaktan çıkarak yolculuğun ritmine göre şekillenir; tehlikelerle dolu, belirsiz ve dönüştürücü bir süreç halini almaktadır. Bakhtin'e (2001: 317) göre yol, edebî anlatılarda tesadüfi buluşmaların ve kesişen kaderlerin en güçlü

mekânıdır. Anayol, farklı toplumsal katmanlardan insanların hem mekânsal hem de zamansal olarak birbiriyle buluşabildiği, yollarının kesiştiği ortak ve demokratik bir zemin işlevi görür. Nitekim Tahir'in sürgün yolculuğu, onu farklı diyarlara ve insanlarla karşılaşmaya götüren; aşkını, sadakatini ve metanetini sınav alanına dönüştürür. Bu yolculuk esnasında yaşadığı rastlantısal karşılaşmalar ve çektiği çileler, onun karakterinin dönüşümüne ve trajik kaderinin şekillenmesine doğrudan etki eder. Bakhtin'in bu tespiti, yolun toplumsal hiyerarşiyi geçici olarak askıya alan ve farklı kesimlerden insanların yazgılarını beklenmedik şekillerde kesiştiren bir mekân olduğuna işaret etmektedir. Yolculuk sürecinde, bireyleri birbirinden ayıran sosyal ve kültürel mesafeler belirsizleşir; bunun yerine, farklı yaşamların ve kaderlerin birbiriyle iç içe geçtiği, dinamik ve öngörülemez bir ilişkiler ağı ortaya çıkar. Bu durum, yolun yalnızca fiziksel bir geçiş güzergâhı değil, aynı zamanda toplumsal ve bireysel dönüşümlerin yaşandığı bir etkileşim alanı olarak işlev gördüğünü gösterir. Tahir'in sürgün yolculuğu sırasında karşılaştığı çobanlar, tüccarlar veya yardımsever yabancılar, onun asil kimliğinden bağımsız olarak kaderine etki eder. Saraydaki keskin toplumsal sınırlar, bu yolculukta anlamını yitirir; Tahir'in karşılaştığı her yeni karakter, hikâyenin gidişatını değiştiren ve onu sonuca bir adım daha yaklaştıran birer dönüm noktasına dönüşür. Ancak, Tahir'in yolculuğu salt bir macera veya toplumsal kesişmelerden ibaret değildir; bu yol, aynı zamanda derin bir psikanalitik boyut taşır. Freud'un (2019: 30) doğumu, yaşamın başlangıcıyla birlikte kaygının ve tehlikenin de başlangıç noktası olarak görmesi, Tahir'in sürgün ve ayrılıklarla dolu yolculuğuyla örtüşmektedir. Otto Rank'ın ileri sürdüğü gibi, yaşam boyunca deneyimlenen kaygılar, ilk kaygı olan doğumun farklı biçimlerde tekrarından ibarettir. Bu bağlamda, Tahir'in sürgün edilişi, annesinden ve sevgilisinden koparılışı, bilinmez diyarlara gönderilişi, adeta ikinci bir doğum travması olarak okunabilir; zira onu tanıdığı dünyadan koparıp, tehlike ve belirsizliklerle dolu yeni bir zaman-mekân içine fırlatır. Yol kronotopu, bu psikanalitik sürecin sahnelendiği temel zemin işlevi görür. Yol boyunca yaşadığı her tehlike ve engel, ilksel kaygının bir tezahürü; her aşılması gereken nehir veya dağ, bilinçdışıdaki bir içsel çatışmanın dışavurumu haline gelir. Dolayısıyla, Tahir ile Zühre anlatısında yol kronotopu, yalnızca mekânsal bir geçişi değil, ruhsal dönüşümlerin de sahnesidir. Psikanalitik açıdan bakıldığında, yolculuğun her aşaması, Tahir'in iç dünyasında bastırılmış kaygıların yüzeye çıktığı, çocukluk deneyimlerinin ve ilksel travmaların tekrarlandığı bir içsel yolculuk işlevi görmektedir.

Sonuç olarak, Tahir'in hikâyesi; doğumla başlayan ve yolculukla çeşitlenen kaygı biçimlerinin, toplumsal kesişmelerle zenginleşen ve nihayetinde karakteri dönüştüren kronotopik bir düzlemde temsilidir. Yol hem fiziksel bir mekân hem de hikâyenin temel çatışmalarının ve dönüşümlerinin yaşandığı, toplumsal statülerin ötesinde insani ilişkilerin kurulduğu ve bilinçdışı süreçlerin tezahür ettiği canlı bir kronotop olarak işlev görür.

Karşılaşma / Buluşma Kronotopu

Kronotop Kuramı Çerçevesinde Tahir ile Zühre Halk Hikâyesinin İncelenmesi

Bu kronotop, aşıkların kısa süreliğine ve genellikle gizlice kavuşabildikleri anlar ve mekânlar kısacası bahçe, perde arkası, rüyalar için geçerlidir. Zaman, bu buluşma anlarında yoğunlaşmış ve yoğun bir duygusal değer kazanmıştır. Ancak bu kronotop, kaçınılmaz olarak ayrılık kronotopu ile iç içedir; her buluşma, yeni ve daha acı bir ayrılığın habercisidir. Bu, hikâyedeki trajik ironiyi güçlendirir. Saraydan sürgün edilen Tahir, bağ ve bahçelerde dolaşarak saz çalıp türkü söyler. Bu sesler, Zühre'nin saray köşkünün penceresine kadar ulaşır. Karakterlerin bu dolaylı karşılaşması, Bakhtin'in karşılaşma kronotopu kapsamında değerlendirilebilir; çünkü burada zaman aniden yoğunlaşır, duygular derinleşir ve olaylar yeni bir kırılma noktasına doğru evrilir (Bakhtin 2001: 316). Zühre'nin pencereden dışarı bakmasıyla oluşan bu an, aynı zamanda sınırlı bir kavuşmanın ve hemen ardından gelen bir ihbarla yeni bir ayrılığın habercisidir (Türkmen 1998: 219). Dolayısıyla bu kronotop hem kavuşma hem de ayrılığın aynı anda yaşandığı bir geçiş alanı olarak, Tahir ile Zühre hikâyesinin dramatik gerilimini en yoğun şekilde görünür kılmaktadır.

Tahir ile Zühre anlatısında karşılaşma sahneleri, kronotop kuramı bağlamında incelendiğinde, özellikle zamanın yoğunlaştığı ve mekânın duygusal bir derinlik kazandığı anlar olarak öne çıkmaktadır. Bahtin'in ifade ettiği gibi "karşılaşma kronotopunda zamansallık ağır basar ve ayırt edici özelliği duygu ve değerlerin yüksek yoğunluğudur" (Bakhtin 2001: 316). Dolayısıyla Tahir ile Zühre hikâyesinde, iki âşıkın saray bahçesinde veya perde arkasında gizlice buluştukları o kısa ve nadir anlar, tam da bu kronotopik yoğunluğun en belirgin örneklerini oluşturur. Bu karşılaşma anlarında zaman adeta durur; her bakış, her fısıltı, kavuşma özleminin ve korkunun yüklendiği son derece yoğun duygusal değerlerle yüklenir. Bu anlar, hikâyenin trajik akışı içinde birer duygusal doruk noktası işlevi görür ve okuyucunun zihninde en kalıcı kalan sahneleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Tahir ile Zühre'nin buluşmaları yalnızca bireysel bir aşkın tezahürü değil, aynı zamanda toplumun değerler sistemi, yasaklar ve otorite karşısında bireysel arzunun nasıl konumlandığını gösteren sembolik sahnelerdir. Bu karşılaşmalar, hikâyeyi sıradan bir aşk anlatısından çıkararak, birey ile toplumsal düzen arasındaki gerilimi görünür kılan dramatik düğüm noktalarına dönüştürmektedir.

Eşik Kronotopu

Tahir'in yaşadığı psikanalitik süreç, yalnızca bireysel bir ruhsal yolculuk değil; aynı zamanda zaman ve mekân ekseninde örülmüş bir kronotop anlatısıdır. Freud'un (2019: 30) doğumu, yaşamın başlangıcıyla birlikte kaygının ve tehlikenin de başlangıç noktası olarak görmesi, Tahir ile Zühre hikâyesinde Tahir'in sürgün ve ayrılıklarla dolu yolculuğuyla örtüşmektedir. Otto Rank'ın ileri sürdüğü gibi, yaşam boyunca deneyimlenen kaygılar, ilk kaygı olan doğumun farklı biçimlerde tekrarından ibarettir. Bu bağlamda, Tahir'in sürgün edilişi, annesinden ve sevgilisinden koparılışı, bilinmez diyarlara gönderilişi, adeta ikinci bir doğum olarak okunabilir; zira onu tanıdığı dünyadan koparıp, tehlike ve belirsizliklerle dolu

yeni bir zaman-mekân içine fırlatmaktadır. Bakhtin'in kronotop kuramında zaman ve mekânın iç içe geçmişliği, bireyin ruhsal dönüşümünün sahnelendiği bir yapı sunar. Bu bağlamda Tahir'in yaşadığı mekânlar, zindan, çöl ve gurbet diyarlar sadece fiziksel geçiş alanları değil, onun iç dünyasında yaşadığı nevrotik, gerçek ve ahlaki kaygıların temsilcisi olan eşik alanlarıdır. Özellikle zindan kronotopu, Freud'un tanımladığı bilinçaltının karanlık, bastırılmış alanlarını çağrıştırırken; burada geçirilen zaman, Tahir'in içsel çatışmalarla yüzleştiği, süperegonun baskısını en yoğun biçimde hissettiği dönemdir. Kronotop kuramında eşik kavramı, salt fiziksel bir sınır olmaktan ziyade derin bir varoluşsal önem taşımaktadır. Bakhtin'in (2001: 322) vurguladığı üzere eşikler, "Kriz olaylarının, bir insanın tüm yaşamını belirleyen düşüşlerin, dirilişlerin, yenilenmelerin, tecellilerin, kararların gerçekleştiği yerlerdir." Bu tanım, eşik salt fiziksel bir geçiş alanı olmanın ötesine taşıyarak, varoluşsal dönüşümlerin ve yaşamsal kırılma anlarının mekânsal karşılığı haline getirir. Tahir ile Zühre hikâyesi, Bakhtin'in bu teorik çerçevesini somutlaştıran bir anlatıdır. Hikâyedeki eşikler, yalnızca fiziksel geçiş noktaları değil, aynı zamanda karakterlerin kaderlerinin yeniden yazıldığı, varoluşsal dönüşümler yaşadığı ve kaçınılmaz trajediye doğru sürüklendiği kritik duraklardır. Örneğin, Tahir'in saraydan kovulduğu ve sürgüne gönderildiği an, salt bir mekân değişikliğinden ibaret değildir; bu eşik, onun bir paşa oğlu olarak statüsünü, sevgilisine olan erişimini ve toplumsal kimliğini kaybettiği bir düşünüş anıdır. Zühre'nin hapsedildiği odanın durumu, onun için hem fiziksel bir hapisanenin sınırı hem de içsel bir çaresizliğin simgesidir; bu mekânda yaşadığı kriz, onu pasif bir kurban olmaktan çıkararak, intihar girişiminde bulunma ya da bir çıkış yolu arama gibi kendi yazgısına dair radikal kararlar almaya itmektedir. Tahir'in yaşadığı sürgün, sadece fiziksel bir yer değiştirme değil, aynı zamanda psikolojik ve sosyal bir kırılma anıdır. Sihirli şerbetin etkisiyle padişahın Tahir'den soğuması ve saraydan kovulması, hikâyede ilk "eşik" olarak okunabilir (Türkmen 1998: 218). Bu eşik, aynı zamanda Tahir'in kişisel trajedisinin toplumsal düzeyde bir dışlanmaya dönüştüğü andır.

Zindan, karanlık ve kapalı yapısı itibarıyla yalnızca bir hapis mekânı değil; Bakhtin'in kronotop kuramı açısından da karakterin varoluşsal dönüşüm yaşadığı bir sınır mekân, yani eşik kronotopu olarak işlev görmektedir. Bu mekân, yalnızca fiziksel bir sınırlanma değil; aynı zamanda bireyin iç dünyasında gerçekleşen krizlerin ve yeniden doğuş arzularının mekânsal karşılığıdır (Bakhtin 2001: 322). Tahir'in yedi yıl boyunca karanlık bir zindanda kalması, psikanalitik açıdan doğum öncesi güvenli alanın, yani anne rahminin temsiliyle örtüşmektedir. Bu bağlamda, zindan hem psikanalitik bilinçdışının hem de kronotop kuramında bahsedilen varoluşsal kriz mekânlarının simgesidir. Yusuf peygamberin zindandan kurtulması ya da Yunus'un balığın karnından çıkması gibi anlatılara yapılan atıf, folklorik metinlerde sıkça karşılaşılan ve Otto Rank'ın (2020: 91) "balının karnı" temasıyla ilişkilendirdiği bir sembolik doğum anlatısına işaret eder. Zindan, bu bağlamda sadece kapalı bir alan değil, aynı zamanda bir tür geçiş ritüelinin ve yeniden doğuşun gerçekleştiği

Kronotop Kuramı Çerçevesinde Tahir ile Zühre Halk Hikâyesinin İncelenmesi

metaforik bir rahimdir. Tahir'in bu karanlık mekânda geçirdiği zaman, sadece fiziksel bir mahkûmiyet süreci değil; aşk, özlem ve çaresizlikle yoğrulmuş bir içsel dönüşüm sürecidir. Zaman, burada sıradan akışını kaybeder; zindandaki yedi yıl, psikolojik olarak gerilimle sıkışmış, yoğunlaşmış bir kriz zamanına dönüşür. Bu yönüyle zindan hem mekânsal hem zamansal bir yoğunluk noktası olarak hikâyenin en güçlü kronotoplarından birini oluşturur.

Hikâyedeki idam sehпасı sahneleri ise eşik kronotopunun en keskin örneğidir. Tahir'in cellat karşısında durduğu platform, yaşama ölüm arasındaki son sınırdır. Burada zaman adeta donar; mekân ise bir varoluş sorgulamasının arenasına dönüşür. Bakhtin'in deyimiyle bu tecelli anı, Tahir'in sevgisinin sadakatini ve trajik kaderini nihai olarak tesciller. Aynı şekilde, aşıkların son buluşmaları da birer eşik işlevi görür; örneğin bahçedeki son karşılaşma, umudun tükendiği ve vedanın kesinleştiği bir sınırdır. Bu an hem fiziksel bir ayrılığın hem de ruhsal bir çözülüşün başlangıcıdır. Tahir ile Zühre hikâyesi, eşikleri yalnızca mekânsal geçişler olarak değil, kaderin dönüm noktaları olarak kullanır. Bu eşikler, karakterlerin içsel çatışmalarını, toplumsal baskıların yarattığı krizleri ve kaçınılmaz sona giden yolu temsil eder. Bakhtin'in kuramındaki diriliş, yenilenme, karar gibi kavramlar, bu hikâyede trajik bir boyut kazanır; zira aşıklar için eşikler, çoğu zaman bir yeniden doğuş değil, bir çöküş ve veda alanıdır. Bu nedenle eşik kronotopu, hikâyenin dramatik gerilimini ve psikolojik derinliğini inşa eden temel unsurlardan biridir.

Tahir'in ahlaki kaygı etkisiyle hareket etmesi sevdiğine ulaşmak uğruna isyan etmek yerine sadakat, sabır ve duayla beklemeyi tercih etmesi Bakhtin'in tanımladığı karakterin zaman içindeki oluş haliyle örtüşür. Ahlaki kaygı, Tahir'in eylemlerini şekillendirirken, bu kaygı onun sosyal normlara, aileye, Tanrı'ya ve topluma karşı sorumluluğunu ön planda tutar. Hikâye boyunca zaman, yalnızca olayların sıralandığı bir çerçeve değil, kişiliğin sınındığı ve dönüştüğü bir psikolojik zemin olarak işler. Dolayısıyla, Tahir ile Zühre anlatısında kronotop, yalnızca mekânsal geçişlerin değil, ruhsal dönüşümlerin de sahnesidir. Psikanalitik açıdan bakıldığında, her yeni zaman-mekân bileşimi Tahir'in iç dünyasında bastırılmış kaygıların yüzeye çıktığı, çocukluk deneyimlerinin ve ilksel travmaların tekrarlandığı bir içsel "eşik" işlevi görmektedir.

Sonuç olarak, Tahir'in hikâyesi; doğumla başlayan ve zamanla çeşitlenen kaygı biçimlerinin kronotopik bir düzlemde temsilidir. Freud'un ilk kaygı olarak tanımladığı doğum deneyimi, hikâyede defalarca yeniden sahnelenir: Tahir'in saraydan sürgünü, Zühre'den koparılışı, ölümlü yüzleşmesi ve aşk uğruna çektiği çileler... Tüm bu mekânlar ve zaman dilimleri, yalnızca dış dünyaya ait değil; Tahir'in bilinçdışıyla örülmüş içsel evrenine ait kronotopik alanlardır.

Bodrum-Tavan arası-Mahzen Kronotopu

Mekân ve hafıza ilişkisi bağlamında ele alındığında, bodrum, tavan arası ve mahzen gibi mekânlar, yalnızca fiziksel özellikleriyle değil, taşıdıkları sembolik ve psikolojik

anlamlarla da öne çıkar. İnsan zihninde bu mekânlar, genellikle basık, havasız, karanlık ve sessizlikle örülü ortamlar olarak canlanır; hatta naftalin kokusu gibi duyuşsal izlerle zihne kazınır. Bu tür mekânlar, çoğu zaman unutulmak istenmeyen ancak günlük hayatın akışından uzaklaştırılan nesnelere, anıların ve dolayısıyla zamanın adeta hapsedildiği alanlardır. İnsanın unutmaya ve unutulmaya dair korkusu, onu tarih içinde kaybolmamaya, hatta tarihi aşarak kendi varlığını kalıcı kılmaya yönlendirir. Bu durum, Gaston Bachelard'ın (2014: 38-39) şu ifadesinde önemli bir karşılık bulur: "İnsan bazen kendini zaman içinde tanıdığını sanır, oysa tanıdığını sandığı şey varlığın, geçip gitmek istemeyen varlığın, geçmişte bile yitip zamanın peşine düşse, orada da zamanın akışını durdurmak isteyen varlığın istikrar bulduğu mekânlara saplanıp kalmasıdır yalnızca." Bachelard'ın bu tespiti, insanın zamanı kontrol etme çabasının, onu bodrum, tavan arası ve mahzen gibi mekânlarda dondurma eğilimine işaret eder. İnsan, bu uzamlara hapsedilmiş zaman parçaları aracılığıyla geçmişle bağını korur, varlığını istikrara kavuşturmaya çalışır. Bu mekânlar, bireysel ve toplumsal hafızanın saklandığı, unutulmaya direnen birer zaman kapsülü işlevi görmektedir. Tahir ile Zühre hikâyesi, bodrum-tavan arası-mahzen kronotopunun taşıdığı bu varoluşsal ve psikolojik anlamları somut bir şekilde yansıtır. Hikâyede bu mekânlar, yalnızca fiziksel hapsedilme alanları olarak değil, aynı zamanda aşkın, umudun, acının ve toplumsal baskının hapsedildiği sembolik uzamlar olarak karşımıza çıkar. Bachelard'ın işaret ettiği zamanı durdurma eğilimi, bu hikâyede karakterlerin trajik kaderlerine ve unutulmaya direnen aşklarına metaforik bir derinlik katar. Tahir'in atıldığı zindan, bodrum-mahzen kronotopunun en belirgin örneğidir. Bu karanlık, nemli ve havasız mekân, onun için fiziksel bir hapisane olmanın ötesinde, zamanın donduğu bir cehenneme dönüşür. Zindanda geçen her an, Tahir'in Zühre'ye kavuşma umudunun bir parçasını daha tüketir; bu mekân, onun özgürlüğünü elinden aldığı gibi, geleceğini de karartır. Burada zaman, Bachelard'ın ifadesiyle geçip gitmek istemeyen bir acıya dönüşür; Tahir'in her saniyesi, aşkının ve direncinin test edildiği bir işkence halini alır. Zindan, aynı zamanda toplumsal iktidarın onu unutmaya ve yok etmeye çabasının bir aracıdır; tıpkı bodrumlara atılan eşyalar gibi, Tahir de görünür olmaktan çıkarılmak istenir. Zühre'nin kapatıldığı odalar ise tavan arasına benzer bir işlev görür. Görünüşte korunaklı olan bu mekânlar, aslında onun duyuşsal olarak hapsedildiği birer kafestir. Pencerelerinden dışarıyı izlediği anlarda, zaman onun için hem bir özlem hem de bir tehdit olarak akar; çünkü her geçen saniye, Tahir'den biraz daha uzaklaştığını hissettirir. Bu odalarda sakladığı anılar, Tahir'e ait eşyalar, mektuplar tıpkı naftalin kokulu sandıklardaki gibi, unutmamak için çırpınan bir yüreğin tanıklarındır. Zühre, bu mekânda Bachelard'ın deyişiyle zamanın akışını durdurmak ister; Tahir ile geçirdiği anları zihninde tekrar tekrar yaşayarak varlığını ve aşkını korumaya çalışır. Tahir ile Zühre hikâyesi, bodrum-tavan arası-mahzen kronotopunu, bireyin toplumsal baskı karşısında hapsedilmişliğini, unutulmaya direnen aşkını ve zamanı durdurma çabasını simgelemek için kullanır. Bu mekânlar, karakterler için birer hapisane olmanın ötesinde, içsel çatışmalarının, umutlarının ve korkularının somutlaştığı alanlardır.

Bachelard'ın ifade ettiği gibi, insanın zamanı durdurma eğilimi, bu hikâyede trajik bir boyut kazanır; çünkü Tahir ile Zühre'nin mekânlara hapsedilmiş zamanı, onları kurtuluşa değil, kaçınılmaz sona götürür. Ancak bu son, aynı zamanda onların aşkını tarihin tozlu raflarında unutulmaktan kurtarır; hikâye, nesiller boyu anlatılarak zamanı aşmayı başarır. Böylece bodrum-tavan arası-mahzen kronotopu hem bir hapsedilme hem de bir ölümsüzleşme mekânına dönüşmektedir.

4. Diğer Kronotoplar

M. Bakhtin'in kronotop kuramının temelini ortaya koyduğumuz bölümde değinildiği gibi, her bir kronotop, iç içe geçmiş ve birbiriyle etkileşim halinde olan çok sayıda alt zaman-mekân dizisinden oluşabilir. Bakhtin'in (2001: 326) belirttiği üzere, "kendi içinde sınırsız sayıda küçük" kronotop barındırabilen bu yapılar, aynı zamanda her bir anlatı motifi için de özelleşmiş zaman-mekân bileşenleri taşıyabilir. Bu durum, anlatıdaki her detayın, bütüncül zaman-mekân örgüsünü inşa etmede kendine has bir işleve sahip olabileceğini gösterir.

Kavuşma-Kavuşamama Kronotopu

Tahir ile Zühre hikâyesinde doğum sonrasında takip eden olaylar, karakterlerin kavuşma arzularının sürekli olarak zamansal ve mekânsal engellere takıldığını gösterir. Bu bağlamda, hikâyenin başından itibaren anlatının işleyişi, Bakhtin'in kronotop kuramında vurguladığı gibi, sadece fiziksel bir mekân değişikliği değil, karakterlerin ruhsal dönüşümünü temsil eden zaman-mekân bileşimleri üzerinden gelişir. Tahir ile Zühre hikâyesinin temel dinamiğini ve trajik yönünü şekillendiren, Kavuşma-Kavuşamama Kronotopudur. Bu kronotop, aşıkların birleşme arzusu ile bu arzuyu sistematik olarak engelleyen sosyal ve fiziksel bariyerler arasındaki çatışmayı somutlaştıran bir mekân ve zaman yapılandırmasıdır. Hikâyede bu yapı, keskin bir biçimde kutuplaşmış iki temel mekân üzerinden işler. İlk mekân, Zühre'nin içinde hapsedildiği saraydır. İlk bakışta ihtişamlı ve güvenli bir yer gibi görünse de saray aslında toplumsal normlar, sınıf farklılıkları ve ebeveyn iradesiyle örülmüş altın bir kafestir; Zühre'nin arzularını ve özgür iradesini baskılayan bir hapishanedir. İkinci mekân ise Tahir'in maruz kaldığı sürgün mekânlarıdır. Bu mekânlar sarayın tam zıttıdır; açık ama aynı zamanda ölümcül olan hapishanelerdir. Zindan fiziksel bir kapatılma ve karanlığın mekânıyken, çöl sonsuz bir yalnızlık, çaresizlik ve ölüm tehlikesi barındıran bir uzamdır. Arap kölenin durumu padişaha bildirmesi üzerine Tahir'in öldürülmesi talep edilir; ancak vezirlerin araya girmesiyle bu karar hafifletilerek Mardin'e sürgün cezasına çevrilir. Burada Tahir tam yedi yıl boyunca zindanda kalır (Türkmen 1998: 220). Zindan, Bakhtin'in "karanlık ve kapalı zaman-mekân" kronotopuna örnek teşkil eder; zaman burada donuklaşır, mekân ise bireyin içsel sorgulama ve dönüşüm yaşadığı bir psikolojik derinliğe dönüşür. Tahir'in gündüzleri hayal, geceleri rüya yoluyla Zühre'ye ulaşma arzusu, bu mekânın karakter üzerindeki ruhsal etkisini derinleştirir. Bu karşıt mekânlarda zaman da farklı ve acımasız bir şekilde işler. Zühre için saraydaki zaman, acı verici bir yavaşlıkla, döngüsel ve bunaltıcı bir

bekleyiş sürecidir. Tahir için ise sürgündeki zaman, umutsuz bir kaçışın çılgin hızında ya da çölde sürünürcesine yavaş ilerleyen, kaçınılmaz sona doğru giden lineer bir trajedi zamanıdır.

Zindandaki en çarpıcı sahnelerden biri, Tahir'in Zühre'den haber aldığı anda bayılması ve ardından Tanrı'ya yakarışdır. Bu sahnede Tahir, Yusuf'un zindandan kurtuluşu ve Yunus'un balığın karnından çıkarılışını örnek göstererek bir nevi yeniden doğuş talebinde bulunur (Türkmen 1998: 227). Bu yakarış, psikanalitik açıdan doğum travmasının tekrarı ve aşılma çabasıyla örtüşürken; kronotop açısından bakıldığında ise, karakterin varoluşsal eşiği aşmak üzere olduğu, zamanın durakladığı ve mekânın sembolik bir boyut kazandığı bir kriz anıdır. Bu kronotop aşıkların kavuşma arzusunun sürekli canlı tutarken, aynı anda bu arzuyu imkânsız kılan koşulları yapılandırır. Mekânlar arasındaki bu uzak mesafe ve her mekâna özgü zaman algısı, kavuşma fikrini anlatının merkezine yerleştirir ancak onu sürekli erteler ve nihayetinde ortadan kaldırarak bireysel arzu ile toplumsal otorite arasındaki çatışmada bireyin yenilgisinin en somut ifadesi haline gelmektedir.

Sonuç olarak, Tahir ile Zühre hikâyesinde, Tahir'in uğradığı her ayrılık, her sürgün ve her karşılaşma; zaman ve mekânın iç içe geçtiği bir kronotop düzlemi oluşturmaktadır. Bu düzlem, karakterin hem dış dünyadaki yolculuğunu hem de içsel dönüşümünü anlamlandırmaya hizmet eder. Doğumdan itibaren başlayan ve ölümle yahut kavuşmayla sonuçlanan bu yolculuk, yalnızca bir aşk hikâyesi değil, aynı zamanda varoluşsal bir mücadele anlatısıdır.

Sınav Kronotopu

Hikâyedeki temel çatışmayı derinleştiren bir diğer önemli kronotop ise sınav kronotopudur. Bu yapı, Zühre'nin babasının Tahir'in aşkını ve layık olup olmadığını test etmek için ona verdiği imkânsız görevler, ölümcül işler ve çözülmesi gereken bilmecele etrafında şekillenir. Bu görevlerin gerçekleştirildiği tekensiz, tehlikeli ve çoğu zaman büyümlü mekânlar, vahşi ormanlar, derin mağaralar, tehlikeli sular veya uzak diyarlar kahramanın sevgisinin, sadakatinin ve cesaretinin sınıandığı, metanetinin prova edildiği birer arena işlevi görür. Vezir'in bu kronotopu yaratmadaki amacı, Tahir'i fiziken ortadan kaldırmak veya onu zayıf düşürerek itibarsızlaştırmaktır. Ancak bu sınavlar, aynı zamanda Türk edebiyatındaki aşk anlayışının temel bir paradoksunu da ortaya koyar. Bu anlayışa göre "Türk edebiyatında aşk denilince akla acı, keder ve hüzn gelmiştir. Aşk, nereye uğrarsa uğrarsın beraberinde gam, sıkıntı, bela getirmiştir. Âşık ise her zaman bu duygulara teslim olmuş, başına gelenlerden memnuniyet duymuştur." (Doğan 2004: 35). İşte bu noktada sınav kronotopu, âşığın bu acı ve belalara nasıl gönüllü olarak katlandığını ve hatta bu süreçten bir tür memnuniyet duyduğunu somutlaştıran bir mekanizmadır. Tahir'in gösterdiği metanet, sadece dış bir düşmanı yenme çabası değil, aynı zamanda aşkın doğasında var olduğuna inanılan ıstırapı aktif bir şekilde benimseme ve onunla yüzleşme halidir. Bu durum, aşk ve acı arasındaki derin bağı daha da görünür kılar. İster mutluluk ister ıstırap versin, aşkın doğasında âşığı sınavan ve onun acıya

Kronotop Kuramı Çerçevesinde Tahir ile Zühre Halk Hikâyesinin İncelenmesi

gönüllü katılımını talep eden bir yön vardır. Bu katılım, edebiyatta sıklıkla, sevgi uğruna çekilen bedensel ve ruhsal eziyetlerle temsil edilen bir tür iradi mazoşizm olarak karşımıza çıkar (Çulhaoğlu 2004: 166). Sınav kronotopu, tam da bu mazoşist duyguların eyleme döküldüğü sahne olarak işlev görür. Tahir, her bir imkânsız görevi kabul ederek, çektiği acıyı sevgisinin bir kanıtı, hatta bir ölçütü haline getirir. Vezirin kötü niyetli amacı, Tahir'in şahsında aşkın kendi doğasında bulunan bu sınanma ve acı çekme arzusuyla kesişir. Bu kronotopta zaman, daralmış ve kritik bir ana odaklanmıştır; her bir görevde başarının veya ölümcül bir başarısızlığın anı belirleyicidir. Zamanın bu şekilde gerilimli bir limite sıkıştırılması, her anın taşıdığı önemi ve sınavın baskısını yoğun bir şekilde hissettirir. Ancak Tahir'in her sınavı başarıyla geçmesi, onu amacına ulaştırmak yerine, trajik bir paradoks yaratır: Bu başarılar, onun ne pahasına olursa olsun aşkına ve sevgilisine olan bağlılığını ispatlayarak, trajik kaderini güçlendiren bir işlev görmektedir. Her zafer, aşkın acı yükünü daha da ağırlaştırarak nihai trajediye giden yolu pekiştirmektedir

Doğa Kronotopu

Hikâyenin trajik atmosferini derinleştiren ve kahramanın içsel yolculuğuna odaklanan bir diğer önemli kronotop ise doğa kronotopudur. Dağlar, çöller, nehirler ve ormanlar gibi vahşi ve insan kontrolünden uzak mekânlar, Tahir'in sürgün ve kaçış yolculuğunun ana sahnesidir. Bu bağlamda doğa, sarayın yapaylığına, katı kurallarına ve baskıcı düzenine karşıt olarak özgürlüğün, saf aşkın ve kaderin gizemli işleyişinin bir temsilidir. Ancak bu özgürlük, aynı zamanda amansız bir varoluş mücadelesini de beraberinde getirir. Doğadaki zaman, bu mekânların ruh haline bağlı olarak değişkendir; bazen vahşi hayvan tehlikesi veya ölümcül bir fırtınada olduğu gibi tehlikeli ve çok hızlı akarken, bazen de bir çiçekli vadide veya bir pınar başında huzur verici ve yavaştır. Bu değişkenlik, doğayı hem bir sığınak hem de bir tehdit unsuru haline getirir. Sonuç olarak doğa kronotopu, Tahir'in fiziksel dayanıklılığının yanı sıra, umudunu, sadakatini ve aşkı uğruna her türlü zorluğa göğüs germe metanetinin nihai sınavdan geçirildiği bir alandır. Onun bu doğal ortamda hayatta kalma mücadelesi, aynı zamanda sevgilisine kavuşma arzusuyla içsel bir dönüşüm ve olgunlaşma sürecidir.

Rüya ve Kehanet Kronotopu

Anlatının kadereci yapısını ve trajik sonu önceden haber veren temel unsurlardan biri de "Rüya ve Kehanet Kronotopu"dur. Bu kronotop, hikâyede rüyalar, fal sahneleri veya kahinlerin kehanetleri aracılığıyla somutlaşan, gerçeklikle düş, şimdi ile gelecek arasındaki gri bölgeyi temsil eden bir zaman-mekân yapılanmasıdır. Geleneksel anlatılarda sıklıkla karşılaşılan bu yapı, karakterlerin bilinçaltı korkularını, derin endişelerini ve kaçınılmaz kaderlerine dair önsezilerini yansıtarak anlatının dramatik gerilimini artırır. Rüyanın bu işlevi, yalnızca bir kehanet aracı olmasından değil, aynı zamanda karakterin kimliğinde ve sanatsal yolculuğunda köklü bir dönüşüm yaratmasından da kaynaklanır. Nitekim, âşğın kutsal kişilerle olan iletişimi, kutsal kişinin elinden kutsal bir mekânda bade içmesi, kendisine

de kutsallık vasfı kazandırmıştır. Rüyadan sonra baygın bir şekilde sayıklama durumunda olan âşık, kutsallığın getirdiği bilgelikle düşüncelerinin ve yeteneğinin farkına varmıştır. Âşık rüya sonrasında normal insan olmaktan çıkmış, geleceğini kazandığı yetilerle şekillendirmiştir. Bu bağlamda Umay Günay, rüya motifinin asıl olayını sade kişilikten sanatçı kişiliği geçiş olarak görmüş, rüyayı hikâyenin başlangıç ve hareket noktası kabul etmiştir (Düzgün 2014: 317). Bu dönüşüm, rüya kronotopunun sadece pasif bir kehanet zamanı değil, aynı zamanda aktif bir "kimlik edinme mekânı" olduğunu gösterir. Rüyanın bu meta fiziksel ve dönüştürücü doğasını anlamak için onun zihinsel temellerine de bakmak gerekir. Aristoteles'in rüya teorisine göre, Rüya, uyku sırasında ortaya çıkan imajdır ve bu imaj basit ve özel bir tarzda ortaya çıkar. Daha açık bir ifadeye rüyalar, uykuda cereyan eden, orada zuhur eden bir çeşit zihinsel imaj ya da imgelerdir. Rüya, algılama yetisinin bir etkinliğidir, ancak tahayyül etme yoluyla bu yetiye aittir (Osmanoğlu ve Akçay 2017: 154-155). Bu tanım, rüyayı zihinsel bir imaj faaliyeti olarak temellendirmektedir. Geleneksel anlatılarda ise bu zihinsel imajlar, salt psikolojik veriler olmanın ötesine geçerek, kaderle yüklü, geleceği haber veren ve karakteri dönüştüren sembolik bir gerçeklik kazanmaktadır. Başka bir deyişle, kronotop Aristotelesçi tanımın öznesi olan zihnin, kaderle ve metafizikle buluştuğu ortak bir zemindir. Örneğin, Zühre'nin gördüğü bir rüya, Tahir'in başına gelecek felaketi haber verir; bu, geleceğin şimdiki zamana müdahalesidir. İşte bu müdahale hem Zühre'nin zihninde hem de anlatının kaderinde gerçekleşir. Bu kronotopta zaman, olay örgüsündeki gibi lineer ve ilerleyen değil, sembolik, öngörücü ve kaderle yüklüdür. Mekân ise somut ve fiziksel olmaktan ziyade tamamen zihinseldir; rüyaların sınırsız evreni veya kehanetin söylendiği gizemli bir ortamdır. Bu yönüyle, Rüya ve Kehanet Kronotopu, anlatıya metafizik bir boyut katarak, olayların yalnızca sosyal ve fiziksel sebeplerle değil, aynı zamanda önceden çizilmiş bir yazgının etkisiyle ilerlediği inancını pekiştirir ve dinleyicide veya okuyucuda bir kadercilik duygusu uyandırmaktadır. Bu kronotop, karakterlerin eylemlerinden bağımsız işleyen bir kader anlayışının somut bir göstergesi olarak işlev görmektedir.

Sınır/Geçiş Kronotopu

Anlatıdaki gerilimin ve kaderin yön değiştirdiği kritik anları şekillendiren bir diğer önemli kronotop ise "Sınır/Geçiş Kronotopu" dur. Padişahın kendisine teslim olan Tahir saraya götürülmüştür. Sarayda Tahir için istişareler yapılmıştır. Âlim ve vezirler, padişahu ikna ederek Tahir'in ölümünü engellemiştir. Padişah, Tahir'in ellerinin ve ayaklarının bağlanmasını istemiş, ağzı açık bir sandığın içinde sala bağlı şekilde Şat Suyu adı verilen bir nehre bırakmalarını emretmiştir (Türkmen 1998: 233-234). Bu olay, Tahir ile Zühre hikâyesinde Saray Kronotopu ile Sınır/Geçiş Kronotopu'nun iç içe geçtiği ve birbirini tetiklediği kritik bir dönüm noktasını temsil etmektedir. İlk olarak, Saray Kronotopu devreye girer: Saray, mutlak gücün merkezi olarak, yargılama ve kader belirleme işlevi görür. Bu mekânda zaman, resmi ve protokole bağlı bir ritimde işler; istişareler yapılır, kararlar alınır.

Kronotop Kuramı Çerçevesinde Tahir ile Zühre Halk Hikâyesinin İncelenmesi

Ancak sarayın verdiği bu karar, kahramanı doğrudan bir diğer kritik kronotopa, yani “Sınır/Geçiş Kronotopu” na fırlatmaktadır.

Tahir’in ellerinin ve ayaklarının bağlanarak nehre bırakılması, onu fiziksel ve varoluşsal bir eşiğe iter. Nehir, tam anlamıyla bir “Sınır/Geçiş Kronotopu”dur. Bu mekân, yaşam ile ölüm, güvenlik ile tehlike, bilinen dünya ile bilinmezin sınırını çizer. Burada zaman, saraydaki gibi protokole bağlı değil, son derece belirsiz, askıda ve yoğun bir gerilimle yüklüdür. Tahir için bu an, bir kriz ve ölüm tehlikesi anı olduğu kadar, aynı zamanda kaderinin keskin bir dönüm noktasıdır. Bu durum, kronotop kuramının belirttiği gibi, zaman ve mekânın olayların anlamını derinleştiren, karakterlerin psikolojik ve dramatik dönüşümlerini yansıtan yapıtaşları olduğunu göstermektedir.

Anlatıdaki gerilimin ve kaderin yön değiştirdiği kritik anları şekillendiren “Sınır/Geçiş Kronotopu”, köprüler, nehir kıyıları veya şehir kapıları gibi mekânlarda somutlaşır. Bu mekânlar, güvenli alanlarla bilinmeyen, tehlikeli topraklar arasındaki fiziksel ve sembolik sınırları işaret etmesi bakımından önem taşır. Tahir’in bir sandık içinde nehre bırakılması, bu kronotopun en çarpıcı örneklerinden biridir. Bu tür eşik mekânları, yalnızca fiziksel bir geçişi değil, aynı zamanda bir kimlik, statü ve kader değişiminin de potansiyel olarak yaşandığı arenalardır. Sınır/Geçiş Kronotopu, kahramanın hem fiziksel hem de içsel yolculuğunda bir test alanı işlevi görerek, onun cesaretini ve trajik sona giden yolda karşılaştığı engelleri keskin bir şekilde ortaya koyar. Bu mekânlar, güvenlik ile tehlike, bilinen ile bilinmeyen, hayat ile ölüm arasındaki ince çizgiyi temsil eder ve karakterin bu çizgideki mücadelesi, anlatının temel gerilimini beslemektedir.

Şenlik/Düğün Kronotopu

Anlatıdaki toplumsal baskı ile bireysel trajedi arasındaki tezadı en keskin şekilde ortaya koyan kronotop, “Şenlik/Düğün Kronotopu” dur. Vezirin Zühre için düzenlediği düğün törenleri veya saray şenlikleri, görünürde bir birliği, kutlamayı ve toplumsal onayı vurgulayan mekânlar ve zamanlar olarak kurgulanmıştır. Bu mekânlarda zaman, törensel, kutlu ve neşe dolu bir döngü içinde ilerliyormuş gibi görünür. Ancak bu kronotop, derin bir trajik ironi ve yıkıcı bir ikilik taşır. Zühre’nin içindeki derin acı, Tahir’e duyduğu özlem ve onun yokluğu, bu parlak ve görkemli şenliklerin üzerine düşen kararlı bir gölgeye dönüşür. Toplumun kolektif neşesi ile kahramanın bireysel ıstırapı aynı mekânda, aynı zamanda yan yana var olur. Bu karşıtlık, şenlik mekânlarını bir yüzleşme alanına dönüştürür; toplumsal normların ve aile iradesinin bir zaferi gibi sunulan bu törenler, aslında aşkın nasıl görünmez kılındığının, bireyin içsel dünyasının nasıl yok sayıldığının ve neşenin zoraki bir role nasıl dönüştüğünün en çarpıcı göstergesi haline gelir. Bu kronotop, gerçek duygunun kamusal bir performansla nasıl bastırılmaya çalışıldığını ve bu sayede trajedinin derinleşmesine nasıl katkıda bulunulduğunu gözler önüne sermektedir.

Mezar/Ahret Kronotopu

Anlatının trajik sonunu hazırlayan en önemli sahnelerden biri, Tahir ile Zühre'nin son buluşmasıdır. Tahir ölümünde de aynı sınırsızlığı göstermiştir. Zühre ile yeniden kavuştuğu hamamda el ele tutuşup koşarken, Arap köle olanları padişaha bildirmiştir. Padişahın gönderdiği beş bin asker, Tahir'in kadın kılığında ve silahsız halde olduğu hamama baskın düzenlemiştir. Tahir saatlerce askerlerin arasında kalmış, ancak sonunda kementle yakalanmıştır. Daha sonra padişahın huzuruna çıkarılan Tahir, Zühre'ye olan bağlılığı nedeniyle cellat tarafından öldürülmüştür (Türkmen 1998: 244). Kronotop kuramı bağlamında değerlendirildiğinde, bu sahne bir "Karşılaşma Kronotopu"nun trajik ve son derece gerilimli bir örneğidir. Hamam, iki sevgilinin bir araya gelebildiği fiziksel bir mekân olmanın ötesinde, zamanın yoğunlaştığı, kaderlerin kesiştiği ve trajik sonun başladığı bir kriz anını temsil eder. Bu kronotopta zaman, dış dünyanın lineer akışından kopmuş, sevgililer için bir sonsuzluk anına dönüşmüş gibidir; ancak bu an, aynı zamanda dışarıdan gelen tehdidin yaklaşmasıyla giderek daralan ve gerilimi artan bir zaman dilimidir. Tahir'in kadın kılığında ve silahsız olması, onun bu karşılaşma anındaki savunmasızlığını ve kaderine karşı gösterdiği çaresiz direnişi metaforik olarak yansıtır. Bu nedenle, Karşılaşma Kronotopu, anlatıdaki en dramatik dönüm noktalarından biridir ve aşkın coşkusu ile ölüm tehdidini aynı potada eriterek trajik ironiyi en üst düzeye çıkarır. Bu karşılaşma, zorunlu olarak ayrılık ve ölümlü sonuçlanacak olan kaçınılmaz kaderin de ta kendisidir.

Bu trajik sonun ardından, anlatının nihai anlamını şekillendiren bir diğer etkili kronotop ise "Mezar/Ahret Kronotopu"dur. Hikâyenin finalinde mezarlık, cennet bahçeleri veya ahirete dair yapılan referanslar, somut zaman ve mekânın sınırlarını aşarak, metafizik bir boyuta geçişi temsil etmektedir. Tahir ile Zühre'nin yan yana veya iki gül fidanı olarak bitişik gömülmesi, hamamdaki fiziksel karşılaşmanın kısalığı ve trajik sonunun aksine, onların dünyada bir türlü gerçekleşmeyen kavuşmasının, ancak ölümün ardından mümkün olduğunu gösterir. Bu kronotop aracılığıyla, aşkın ölümü dahi aştığına ve ebediyen yaşayacağına dair güçlü bir mesaj verilmektedir. Burada zaman, dünyevi akışından tamamen koparak sonsuzluk, ebediyet ve durağanlık fikriyle yeniden tanımlanmaktadır. Mekân ise artık fiziksel ve sosyal engellerle dolu bir dünya değil, ruhların özgürce buluşabildiği, metafiziksel ve sembolik bir uzamdır; bir huzur, kavuşma ve nihai barış mekânıdır. Mezar/Ahret Kronotopu, anlatıyı trajik bir ölümle sonlandırırken, aynı zamanda onu umut ve teselliyle bitirerek dinleyicide ya da okuyucuda arınma etkisi yaratır. Toplumsal normların dayattığı ayrılığın nihai ve mutlak olmadığını, gerçek aşkın sınır tanımadığını ve nihai kurtuluşun ancak bu dünyanın ötesinde mümkün olabileceğini işaret etmektedir. Böylece, hikâye fiziksel bir trajedi olmaktan çıkarak, manevi ve sembolik bir zafere dönüşmektedir. Bu son, hamamdaki trajik karşılaşmanın, ölüm ötesi bir kavuşmaya evrildiği nihai kronotoptur.

Sonuç

Kronotop Kuramı Çerçevesinde Tahir ile Zühre Halk Hikâyesinin İncelenmesi

Mikhail Bakhtin'in edebiyat kuramına kazandırdığı kronotop kavramı, bir anlatının çözümlenmesinde zaman ve mekânı ayrılmaz bir bütün olarak ele almanın ne denli önemli ve verimli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışma, bu kuramsal çerçeveden hareketle, Türk halk anlatı geleneğinin en önemli örneklerinden biri olan Tahir ile Zühre hikâyesini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın ortaya koyduğu üzere, kronotopik yaklaşım, bu gibi geleneksel metinlerin yalnızca aşk, kahramanlık ve toplumsal değerleri aktaran basit anlatılar değil; aynı zamanda bireysel ve kolektif hafızanın zaman-mekân örgüsü içinde yeniden üretildiği, derin kültürel ve tarihsel belgeler olduğunu anlamamıza olanak tanımaktadır.

Tahir ile Zühre anlatısı, Bakhtin'in işaret ettiği gibi, zamanın ve mekânın salt bir arka plan veya çerçeve olmanın ötesine geçerek, anlatının tematik derinliğini, karakterlerin psikolojik durumlarını ve olay örgüsünün gelişimini doğrudan şekillendiren dinamik bir organizma olduğunun kanıtıdır. Saray, zindan, çöl ve sürgün diyarları gibi mekânlar, yalnızca fiziksel yerler değil, aynı zamanda bir yasak-aşk, tutsaklık-özgürlük, toplumsal baskı-bireysel irade gibi tematik karşıtlıkların somutlaştığı alanlardır. Zamanın bu mekânlardaki farklı işleyişi sarayda döngüsel ve bunaltıcı, çölde ise lineer ve sınayan karakterlerin içsel dönüşüm sürecine doğrudan eşlik eder ve nihai trajik sonu hazırlar.

Bakhtin'in kronotop kuramı, buradan hareketle, hikâyedeki zaman-mekân birlikteliğinin karakterlerin duygusal yolculuklarını, toplumsal normlarla mücadelelerini ve kaderle yüzleşmelerini nasıl biçimlendirdiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, halk hikâyelerinin içinde doğdukları tarihsel-toplumsal bağlamla nasıl iç içe geçtiğini anlamamıza imkân tanırken, aynı zamanda anlatının estetik ve yapısal bütünlüğünü de görünür kılmaktadır. Nitekim her edebî eser, Bakhtin'in de belirttiği gibi, içinde üretildiği dönemin zaman ve mekân anlayışını yansıtan yarı-öncel bir yapıdır ve bu nedenle tarihsel bir belge niteliği taşımaktadır.

Sonuç olarak, Tahir ile Zühre hikâyesi, kronotop kuramının sunduğu bakış açısıyla değerlendirildiğinde, zaman ve mekânın yalnızca dekoratif unsurlar değil; bireysel trajediyi, toplumsal hiyerarşiyi ve kültürel kodları inşa eden ve belirleyen kurucu öğeler olduğunu göstermektedir. Aşk, ihanet, sadakat ve özlem gibi soyut temalar, ancak bu somut zaman-mekân dokusuna işlendiklerinde anlam kazanır ve okuyucuda veya dinleyicide kalıcı bir iz bırakmaktadır. Bu yönüyle, Tahir ile Zühre ve benzeri halk hikâyeleri, sadece folklorik ya da edebî ürünler değil, aynı zamanda toplumsal kimliğin ve kolektif belleğin inşasında merkezi bir rol oynayan anlatılardır. Bu çalışma, kronotop kuramının Türk halk edebiyatı metinlerine uygulanmasının, bu metinlerin taşıdığı zengin anlam katmanlarını ortaya çıkaran ve onları daha derinlikli, çok boyutlu bir şekilde yorumlamamıza olanak sağlayan güçlü bir analiz aracı olduğunu ortaya koymaktadır.

Kaynakça

Alptekin, Ali Berat. 2021. *Halk hikâyelerinin motif yapısı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Bachelard, Gaston. 2014. *Mekânın poetikası*. Çev. A. Tümertekin. İstanbul: İthaki Yayınları. (Orijinal çalışma 1958).
- Bahtin, Mihail. 2001. *Karnavaldan romana*. Çev. C. Soydemir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Boratav, Pertev Naili. 1981. "Halk hikâyesi". *Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi*, C. 6, s. 57. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Brandist, Craig. 2011. *Bahtin ve çevresi: Felsefe, kültür ve politika*. Çev. C. Soydemir. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Çulhaoğlu, Gülçin. 2004. "Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn mesnevisindeki aşk ilişkileri". *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, (26): 151-174.
- Demir, Ayhan. 2011. *Mekânın hikâyesi hikâyenin mekânı: Türk hikâyesinde mekân (1870-1922 dönemi)*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Doğan, Mehmet Naci. 2004. "Dîvan şiirinde aşk". *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, (26): 33-54.
- Düzgün, Dursun. 2014. "Âşık edebiyatı". İç. M. Ö. (Ed.), *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, s. 317. [Yayınevi bilgisi yok].
- Elçin, Şükrü. 1986. *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Erkman Akerson, Fatma. 2012. *Edebiyat ve kuramlar*. 2. bs. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Esen, Nüket. 2012. *Modern Türk edebiyatı üzerine okumalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Freud, Sigmund. 2019. *Psikanaliz üzerine*. Çev. K. Şipal. İzmir: Cem Yayınevi.
- Rank, Otto. 2020. *Doğum travması*. 3. bs. İstanbul: Metis Yayınları.
- Şimşek, F. Betül. 2019. "Bireysel tarihin kronotopu olarak kent ve kent unsurları: Demir Özlü örneği". Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türkmen, Fikret. 1998. *Tahir ile Zühre*. 2. bs. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

